

**Marosszéki kincskeresés
a tizenhetedik „Megújuló örökség” utazókonferencián**

Előre bocsátom: elfogult írás következik. Ennek oka, hogy Marosszék néhány apró méretű, de gazdag templomának végigjárása nagy hatással volt rám. És mivel nem vállalkozhatok arra, hogy megkíséreljem akár töredékesen is leírni azt a több évtizedes, aprólékos és szeretettelgi kutatási munkát, melynek egy szeletét megismerhettük utunk során előadóink, Mihály Ferenc, Lángi József, Kiss Lóránd és Diószegi László, valamint kollégáik jóvoltából, épp ezért én csak néhány lelkes sort írhatok le – a hatást, melyet rám, egy kezdő építészre tett ez az út. Így inkább szubjektív naplóbejegyzés következik, mintsem objektív beszámoló. Remélem, lelkesedésem mindenkit arra sarkall, hogy személyesen keresse fel ezt a néhány apró kincsházat – mert a megismerésnek ezen módját semmilyen írás nem képes átadni.

Budapestről kiszabadulva, pár órányi monoton autópályán való száguldás után, a határon történő várakozást és adminisztrációt követően, majd Nagyvárad ipari zónáját, körforgalom-útvesztőjét és pár apró partiumi falvat elhagyva kissé emelkedni kezd az út. A korábbi otthonos-ismerős, lankás környezet kissé megváltozik, a táj üde-zölddé válik, a takaros kerteket díszítő gyümölcsfák helyett tömött sorokban magasodó erdőség borítja az egyre magasodó domboldalakat. Utunk enyhe kanyarok helyett éles hajtúkon át vezet, mi továbbra is fölfelé kapaszkodunk, a szikkadt meleg levegőt üde fuvallatok frissítik, majd a magaslatra felérve, arról lecsordogálva egy merőben új világ tárul szemünk elé. Átkeltünk a Királyhágón, Erdély szélesre tárja harsogó zöld függönyét, és rögtön rápillantunk Kalotaszeg ódon, természetes renddel és büszke derűvel átítatott széles tájára. Nagy levegőt veszünk. Tüdőnk megtelik frissességgel.

Íme Erdély, melynek neve árulkodó: Transylvania, az erdőn túli terület. Nekem pontosan ezt jelenti: átkelni egy tisztítófüggönyön, és mélyet lélegezni friss levegőjébe. Elfogult vagyok: legutóbb akkor volt szerencsém itt járni, mikor az egyetemi éveim utolsó nagy hajrájában, a diplomaterv készítése után, hasonló módon „megszöktem” a futószalag elől, és mélyet szippantottam a zsigerből fakadó természetes rendből, derűből, frissességből. Most ismét hasonló szerencsém volt, ugyanis a Teleki László Alapítvány jóvoltából végigjárhattam Marosszék néhány apró falujában lévő piciny kincsesdobozt. Megmentésre váró, vagy épp felújítás alatt álló templomokat: épp az utolsó órákban. Van olyan templom, mely gyülekezete nélkül áll üresen, van olyan templom, amely épp most veszt el használóit, és van olyan, melyben még járnak ugyan, de kevesen. Egy dolog közös bennük: mindegyikük rendelkezik olyan értékkel, olyan egyedi tulajdonsággal, mely megőrzésre és megismerésre érdemes. És

szerencsés módon vannak, akik ezen apró értékekről lefújva a rárakódott porréteget, féltő gondoskodással és szeretettel ápolják emlékét, és lassú, de hozzáértő műgonddal fejtik meg titkait, őrzik meg az utókor számára. Amellett, hogy ezekbe a csodálatos épületekbe eljuthattam, szerencsés módon azon emberek társaságában tehettem meg mindezt, akik ezt a szélmalomharcot fáradhatatlanul, szerény de biztos kezekkel és féltő szeretettel teszik. Az ő halk, de értékkel teli elbeszélésükből ismertem meg azt a kemény munkát, mellyel ezeket a templomokat óvják, védik, újítják. És az ő vezetésükkel nyerhettem betekintést tizennégy apró világba, melynek mindegyike egyedi tanulsággal szolgál, melynek mindegyike egyedi értékkel bír. Olyan tudás ez, melyet minden kezdő építésznek ismernie kellene. Mert bár lehet, hogy későbbi munkássága más utakra viszi, de az itt tapasztalt alázat és precizitás, odaadás és értékmentés alapvető tanulság, mely nélkül nem lehet értékes és értékteremtő munkát végezni.

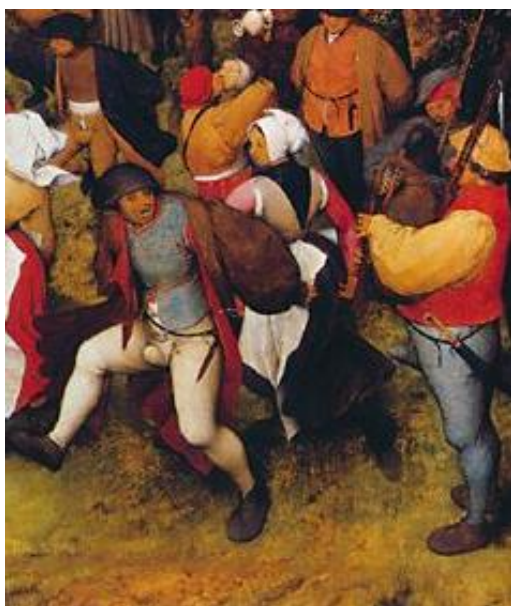
Lehetetlenség leírni azt a mérhetetlen sok tudnivalót, melyet a tizennégy épület bejárása során hallhattunk. És tudom, hogy mindez csak töredéke annak, melyet vezetőink, akiknek előadásait ezúton is köszönöm – elmondtak. Épp ezért csak egy töredékét szeretném itt megosztani, szubjektív módon – ami bennem nyomot hagyott. Ugyanis minden egyes épület egy önálló entitás – önálló világ, melynek élményét és hatását leírni lehetetlen.

Így csupán arra vállalkozhatok, hogy egy-egy jellemző tulajdonságát kiemelem, és arra biztatok mindenkit, hogy üljön autóba, vonatra, szekérre: döcögjön el ezekbe az apró falvakba, másszon föl a dombra, tapogassa meg a templomok nyikorgó, tömör fa ajtaját – nyissa ki – szimatoljon be hús belső tereibe, időzzön el a Köpönyeges Madonna ruházatának-redőinek-

vonalainak vonalain, simogassa meg nyirkos falait, majd kilépve üljön le a friss, illatos fűbe, és nézze pár percig a környező falu csörgedező életét.

És ha teheti, hallgassa meg, mit mesélnek a kutatók, lelkészek, az idejáró gyülekezet tagjai, és mit mondanak el a falak, harangok, szarufák, orgonasípok. Érdeemes meghallgatni, mert örök tanulsággul szolgálhatnak. Érdeemes megtapogatni, megsimítani, megszagolni. És érdemes beszélni az itt élőkkel: magyarokkal, cigányokkal, románokkal. Megismerni és kipróbálni táncaikat, mely máig élő módon őrzi a reneszánsz-korabeli európai forgatóc táncaikat, ahogy azt dr. Diószegi László előadásából hallhattuk, és Brueghel festményén láthatjuk. Mindezek hatására olyan komplex világot ismerhetünk meg és élhetünk meg, melyhez fogható nincs.

A helyszín Marosszék. Itt zajlott a Teleki László Alapítvány által tizenhetedik alkalommal szervezett Megújuló örökség című utazókonferenciája, kétezertizenhat május tizenkilenc és huszonkettő közti hosszú, napos hétvégén.

Marosszékről, a Mezőség és Székelyföld közti tájról Orbán Balázs ír nagy lelkesedéssel:

“Marosszék a Székelyföld nagy zömének leginkább északra eső részét alkotja, mert ez a központi székely anyaszék (Udvarhely) északi oldala mellett hosszan nyulik el, úgy hogy keleti felső végével egészen a Gyergyószéli havasokig hatol fel, míg északon és délen a vármegyék, nevezetesen a Mezőség területére messze beszögellik; s valamint a keleti szélén fekvő székek gyakran fedették a hazát külmegtámadások ellen, s gyakran tarták fel a hódítóknak hazánk felé nyuló karját; úgy Marosszék és az annak előtolt előőrseként kinnebb fekvő Aranyosszék nem egyszer volt küzdtere a szabadságnak, fedezve a Székelyföldet oly támadások ellen, melyek kívülről jöttek, de védve oly hatalmi túlkapások ellen is, melyek elnyomással fenyegették a székelység ős szabadságát. Ama küzdelmek a nemzet életét, emezek a székelyek ős alkotmányát védtek, kik ott és itt elvérzettek, egyiránt hősök és dicsők voltak, mert mind eszmeért, jogért és szabadságért küzdöttek. Azért Marosszéknek vértől gyakran áztatott terére szintén lelkesedéssel és meghatottsággal léphet az utas.”

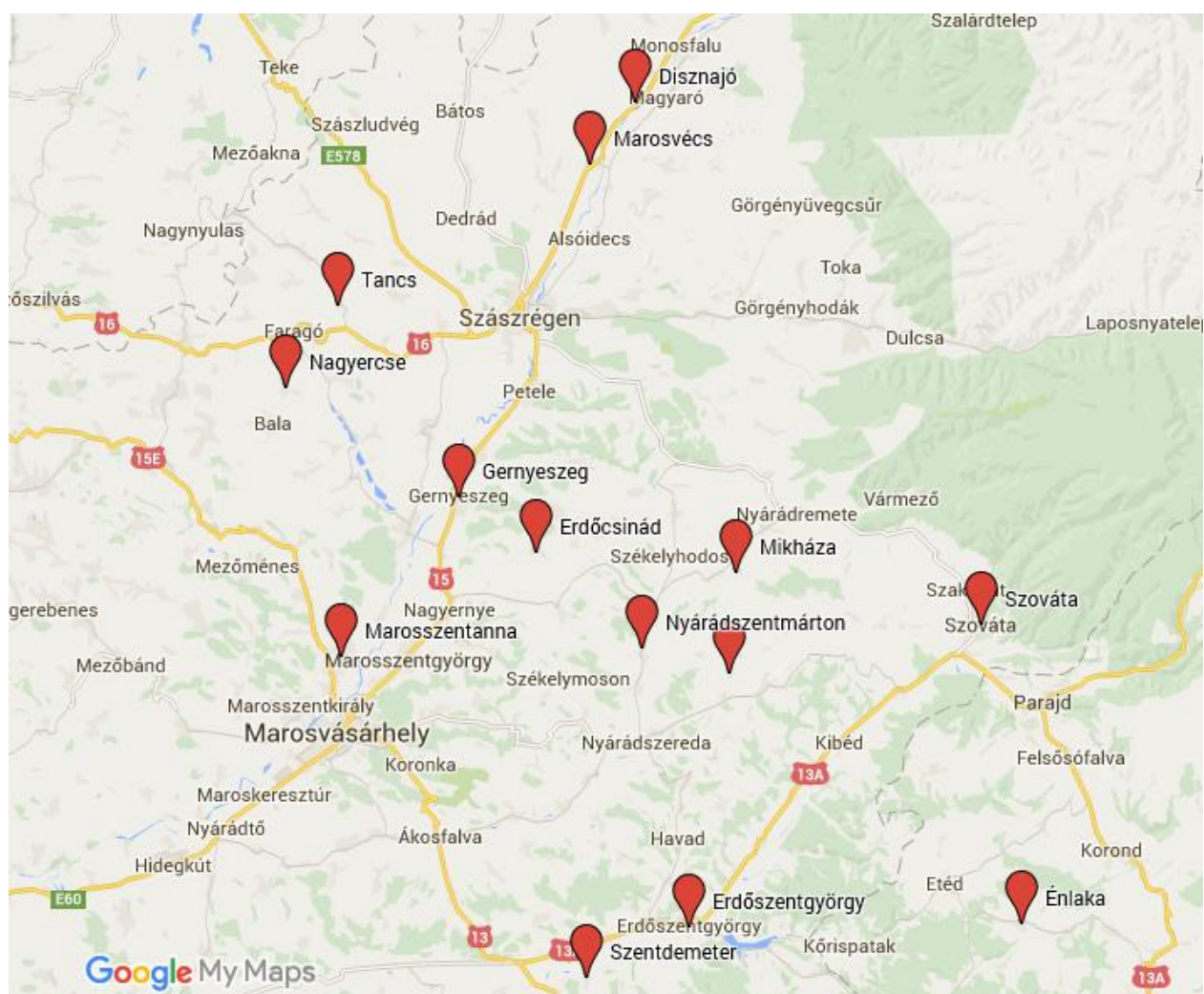
Orbán Balázs: Székelyföld. Európa, Budapest, 1982. 273.

Kiindulási pontunk Szováta, ahonnan tizennégy apró marosszéki falu felé vettünk utunkat. A bejárt falvak a következők:

magyar elnevezés	épület	román elnevezés	első említés	lakosság (fő)
Erdőcsinád	református templom	Pădureni	1332 – pápai tizedjegyzék: Chonad	460
Disznajó	református templom	Vălenii de Mureș	1319	1179
Marosvécs	református templom	Brâncovenesti		3975
Tancs	református templom	Tonciu	1439-ben, Tats néven említik először.	947
Nagyercse	református templom	Ercea	1379-ben említik először	187
Gernyeszeg	Teleki kastély	Gronești	1319-ben, Knezeg néven említik először.	5577
Mikháza	ferences templom	Călugăreni	Helyén egykor római castrum állt, 1309-ben temploma volt.	618
Nyárádszentmárton	unitárius templom	Mitrești	1332: Sancto Martino	365
Berekeresztúr	református templom	Bâra	1335	150
Nyárádszentlászló	unitárius templom	Sănavasii	1332: Sancto Ladislao	426
Szentdemeter	római katolikus templom	Dumitrei	1503-ban Zentdemeter néven említik	478
Erdőszentgyörgy	református templom	Sângeorgiu de Pădure	1333-ban Sancte Georgio néven említik először,	5166
Énlaka	unitárius templom	Inlăceni		187
Marosszentanna	ferences templom	Sântana de Mureș	1332-ben említik először	5723

Lássuk hát úticéljaink egy részét egyenként. Önkényes és nem értékelő - súlyozó válogatással.

A teljesség igénye nélkül.

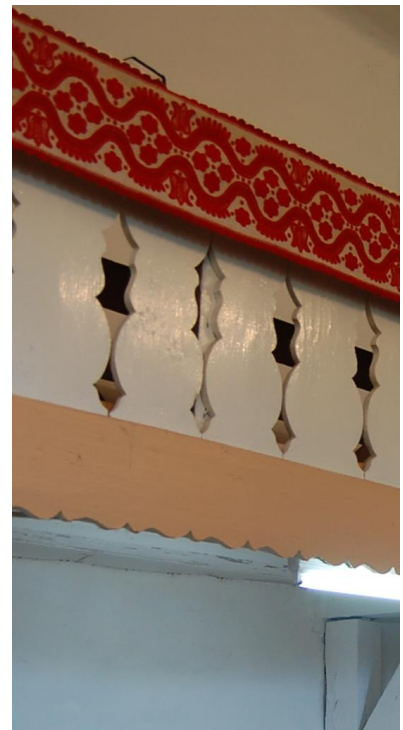
Az **erdőcsinádi** református templom – akárcsak a többi vizsgált épület nagy része, sajnálatos módon hivatalosan nem műemlék, vagyis Románia által vezetett műemlékjegyzékben nem szerepel, nincs hivatalos védelem alatt. Története a régmúltba nyúlik vissza, szerepel a pápai tizedjegyzékben. A jelenlegi épület 18. századi, 1785-1800-as években épült, bejárata 1795-ben, későbarokk és rokokó stílusjegyeket visel magán. A Szucsági család adományából épült, melyet kő szószéke is bizonyít. 1847-ben orgonát kap, ekkor készül el a fa orgonakarzat is. A templombelső legfontosabb ábrázolásai közt a Napba Öltözött Asszony, valamint Isten Szeme jelenik meg, ószövetségi és újszövetségi ábrázolásokat egyaránt tartalmaz. A berendezés nem festett, egy asztalosmester munkája: fenyőfa, hársfa és juhar anyagú. Sajnálatos módon húsz éve megtámadta a könnyező házigomba, ezért számos örökségvédelmi munka kifejezetten ennek következtében készült. Mivel a földémet és a tetőszerkezetet érte a károsodás, ezért ott kellett a legintenzívebben beavatkozni. A munkálatok sajnálatos koncepciója kezdetben az volt, hogy a teljes, fa boltozatot és fedélszerkezetet el kell égetni. Azonban aprólékos munka, és a helyi építőmesterek közreműködése eredményeképp ezt az egyedülálló örökséget meg lehetett menteni. A fedélszerkezet problémáját úgy oldották meg, hogy a házigomba által károsított részeket levágva megszabadították a kényes területeket a könnyező házigombától. A fedélszerkezet statikai kérdését pedig felfüggesztéssel oldották meg: a teljes, földémet tartó gerendásor felfüggesztett. Mindez helyi, magas színvonalú és régi, hagyományos tudásanyagot felhasználó mesterek közreműködésével jött létre. Látszólag irreálisan hatalmas mennyiségű faanyag felhasználását jelentette, mégis, a munkálatok értékét a boltozott fafödém és történeti fedélszerkezet megóvása jelentette, valamint a helyi mesterek tudásának felhasználása erősítette.

A **disznajói** református templom tengelyében megfordított épület. A települést legelőször 1319-ben említik, és szerepel az első pápai tizedjegyzékben is. A 18. században ez a templom is átépítésen ment keresztül, 1888-ban nyerte el jelenlegi formáját. Azonban látható benne a középkori templom diadalíve, két oldalán Áldó Krisztus, és ritka Angyali Üdvözlés-ábrázolás, mellette az Atyaistennel és Szűz Máriával – mindez érzékeny drapériakezeléssel. A falképek az 1300-as évek első harmadában készültek, és egyrétegű freskók, melyek villanyszerelési munkálatok következtében kerültek elő. Az ábrázolás bizánci jegyeket visel magán és rokonságban áll a konstantinápolyi Chora-monostorral (mai nevén Kariye camii – Isztambul).

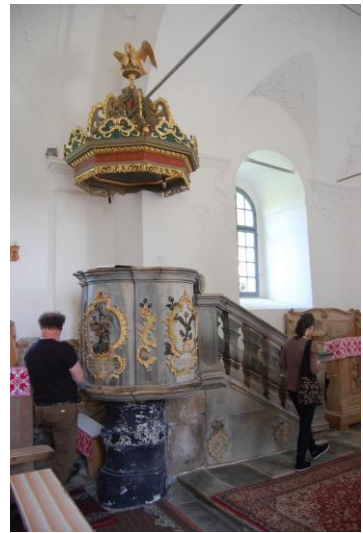

Marosvécs református temploma jellemzően a Kemény-család birtoka volt – akiknek kriptája a szentély alatt található. Érdekesség, hogy nyolcszög záródású szentélye alatt félkör alaprajzú alapfalak figyelhetők meg. Ajtaja nemes intarziával díszített, mely egy segesvári asztalos keze munkáját dicséri. Ő dolgozott az erdőcsinádi és a nagyaercsei templomokban is. A templombelsőben található ábrázolásokon megfigyelhetők a református ikonográfia iskolapéldái. Az egyik ábrázoláson a kereszt helyett életfa látható, mellette egy férfi és egy sárkányt taposó oroslán – mindez a bűnbe esett embert, Ádámot jelképezi, valamint Krisztust, ki Júda oroslánjaként a gonoszt tapossa. A templom orgonája hat regiszteres pozitív, melyet egyik útitársunknak köszönhetően megszólalni is hallhattunk. A templom öreg harangja 1688-ból származik a nagyharang későbbi, bukaresti mű. Az épületen épületfizikai problémák jelentkeztek – többek közt nagyarányú páralecsapódás, mely szakszerű szellőztetéssel orvosolható. Bútorzata rovarfertőzésnek esett áldozatul, mely megemléssel és vegyszerrel lett kezelve.

Marosvécshez köthető Dsida Jenő Psalmus Hungaricus című versének a szerző általi első felolvasása.

„Ó, én tudom, hogy mi a nagyszerű,
a minden embert megsimogató
tág mozdulat,
az élet s halál titkát kutató,
bölcsen nemes, szép, görög hangulat.
A hússal bíztató, közös és tiszta tó,
a szabadság, mely minden tengerekben
sikongva úszik, ujjong és mulat!
Kezem gyümölcsöt
minden fáról szedett.
Nyolc nemzet nyelvén szóltam életemben
és minden fajták lelke fürdetett.
S most mégis, mégis áruló vagyok,
a minden-eszme sajtó árulója,
most mégis bős barlanglakó vagyok,
vonító vad, ki vackát félti, ója,
vadállat, tíz köröm
és csattogó agyar
s ki eddig mondtam: ember! -,
most azt mondom: magyar!

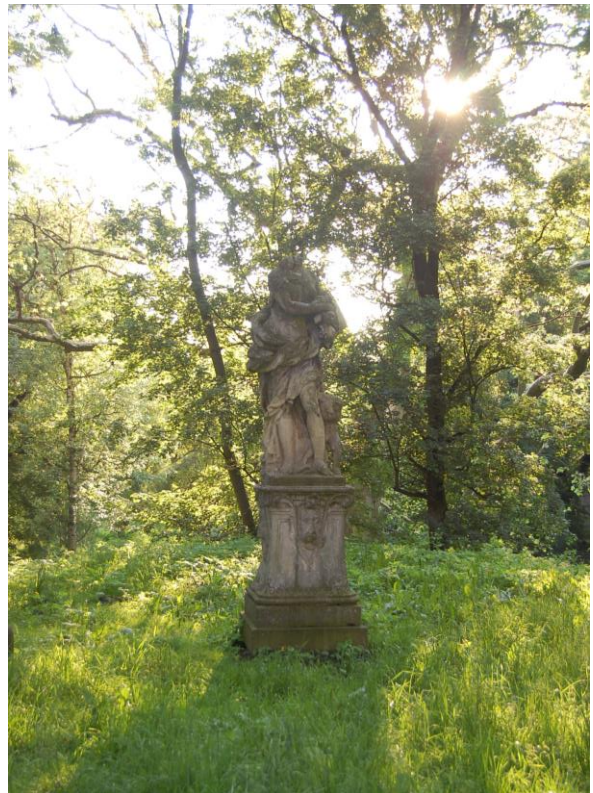
És háromszor kiáltom
és holtomig kiáltom:
magyar, magyar, magyar!
A nagy gyümölcsös fájáról szakadt
almából minden nép fia ehett,
de nékem nem szabad,
de nékem nem lehet.
Dalolhat bárki édes szavakat
és búghat lágyan, mint a lehelet
s bizvást nyugodhatik, hol várja pad,
s ha kedve támad, bárhová mehet,
de nékem nem szabad,
de nékem nem lehet.
Bűn a mosolygó pillanat, mit lelkem elhenyél,
szívszakadásig így kell énekelnem
Babylon vizeinél:
Epévé változzék a víz, mit lenyelek,
ha téged elfelejtelek!
Nyelvemen izzó vasszeget
üssenek át,
mikor nem téged emleget!
Húnyjon ki két szemem világa,
mikor nem rád tekint,
népem, te szent, te kárhozott, te drága!”

Dsida Jenő: Psalmus Hungaricus (részlet)

Az **gernyeszegi Teleki-kastély** erdélyi barokk építészet egyik legszebb példánya, Andreas Mayerhoffer építőmester munkája, így gödöllői kapcsolatokat figyelhetünk meg rajta. Az épület 1803-ban készült el. A mai Teleki-kastély területe eredetileg Rákóczi és Bánffy-birtok volt, 1805-ben kapta meg Teleki Mihály, aki rögtön építkezésbe fogott.

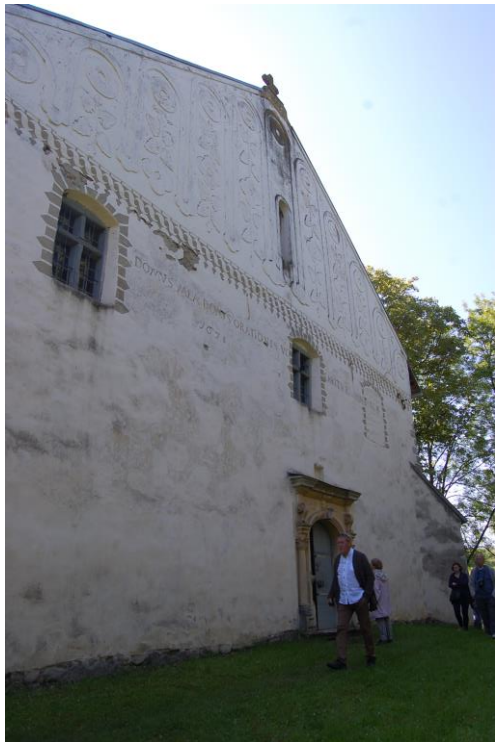
A **mikházai** ferences templomot a 17. században, Bosznia felől érkező ferencesek alapították – és eredetileg kolostor mellett állt. A templom bütorzata 17. századi, mely teljességgel megmaradt, ezáltal egyedülálló Erdélyben. Az 1910-11-es években viharkár érte – ezáltal szükségessé vált a homlokzatok javítása. A 30-as években a belső festést kellett felújítani. A legutóbbi helyreállítási munkálatok 12 éve kezdődtek, először kívül – ekkor kerültek elő reneszánsz díszítőelemei, valamint ekkor került visszaépítésre zsindegyfedése. Ugyanis külső felületét késő reneszánsz sgrafitto burkolja – mely tisztításra került. Ebben meg kell említeni az adalékmentes mész védő szerepét. 18. századi oltárán felvidéki, német és lengyel hatás egyaránt érződik – ébenfát imitáló sötét szín dominál rajta, fülkagylós kialakítású szerkezetében pedig fatábla és a táblára szegelt zsákvászon jelenik meg. Ábrázolása a római Santa Maria Maggiore másolata.

Az apró, mintegy százötven lelket számoló **Berekeresztúr** templomának legrégebbi része a hajó, kicsi, félköríves résablakaival. A régészeti ásatások alapján egykor négyzet alakú szentélye volt, egykori diadalíve a 19. század során került lebontásra. Tornya 1823-ban épült, melynek különlegessége, hogy önálló belső faszerkezete van. Alakja megegyezik a marosvásárhelyi temploméval, csak más léptékben. A Teleki Alapítvány a rossz állapotban lévő falképtöredékeket kutatta, konzerválta a reneszánsz díszítőfestést.

Erdőszentgyörgy templomának kazettás mennyezetén az 1732-es évszám olvasható. 1935-ben mind a kazetták, mind a kazettatartó oszlopok, mind pedig a bútorok felújításra kerültek. A templom belső tere ún. Debreceni-kék színű, csodálatosan szép, egységes képet mutat.

Énlaka középkori eredetű templomhajóját szintén csodálatos kazettás mennyezet fedi. A rajta olvasható rovásírást Orbán Balázs is említi. A kazetták készítője Szász András asztalos, hasonló festett mennyezet Homoródszentmártonban is megtalálható. Szimmetrikus kompozíciójú virágok vannak rajta, illetve gótikus minusculás, kurzív, kapitális írás, mely bizonyítja, hogy készítője tanult ember volt. A mennyezet hajdan színes volt, természetes festékanyagokat felhasználva, így a feketét szénből, a fehérét krétából, a kéket indigóból, a sárgát pedig arzén tartalmú szorból nyerték – azonban mindez fény hatására erősen károsodott. Öt kazetta lebontásra és konzerválásra került – a faanyag hátsó szilárdítást kapott, illetve az értelmezhetőség keretein belül a zavaró foltok levételre kerültek. Mindez a fedélszék megerősítésével járt, mely új gerendasorral és vasalattal bővült.

Marosszéki utunk során láthattunk eredeti, a helyi közösség tudása szerint megmentett fa boltozatot, bizánci mintára készült freskót, csodálatos, egységes bútorzatot, protestáns ikonográfiával készült ábrázolásokat. A közös bennük: apró falvakban található, pici, helyi közösséget kiszolgáló templomok ezek, melyek kialakításukban mégis fontos építészettörténeti kapcsolatrendszer tagjai. És mindegyikükben aprólékos, gondos és szisztematikus örökségvédelmi munkálatok folynak, melyek megtekintését és tanulmányozását mindenkinek ajánlom. A munkák folytatásának pedig biztosan egyedülálló eredménye lesz, ugyanis ezek a kincsesdobozok jó kezekben vannak.

*„Az én akarásom nem bolondság,
Hanem tövigkalászos táblája a tibennetek
Még csak csirázó búzaszemeknek.
Az én hitem a földnek melegsége
És miként a föld szétosztja melegét
Gyenge füveknek, rengeteg erdőknék egyaránt,
Az én hitemet úgy osztom szét közöttetek.”*

József Attila: Tanítások (részlet)

Köszönöm az élményt az Alapítvány valamennyi munkatársának.

Kovács Máté Gergő, okleveles építészmérnök

2016. június 23.

